

МАГДАЛІНА Ігор Валерійович,
перший проректор
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат технічних наук, доцент

ОСВІТНЯ ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ ЯК ЇЇ КОНСТИТУЦІЙНИЙ ОБОВ'ЯЗОК

Освітня функція держави є її конституційним обов'язком, який закріплений в статті 53 «Кожен має право на освіту» Конституції України, де визначено, що «Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам. Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі. Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства» [1].

Освіта як соціальний інститут у сучасному суспільстві є найважливішим джерелом і каналом соціальної мобільності та відіграє значну роль у соціальній диференціації членів суспільства, розподілі індивідів за соціальними прошарками і всередині них. Держава як інституційно найбільш ефективна форма організації сучасних суспільних відносин шляхом трансформації підходів до реалізації своїх функцій здатна до вирішення економічних та соціальних проблем розвитку країни. Саме освіта за умов турбулентності та нелінійності розвитку є тим потужним механізмом соціальної інтеграції, який забезпечує вирівнювання стартових можливостей громадян, нівелює наслідки загострення проблем старіння знань через реалізацію концепції неперервної освіти, а також забезпечує прискорення адаптації та соціалізації вразливих верств населення.

Отже, саме через освіту на сучасному етапі розвитку суспільства можлива та доцільна реалізація соціальної функції держави. Освітня функція держави полягає в створенні сприятливих умов зародження мотивації громадян для отримання новітніх знань та вмінь через здобуття освіти, а також створення спроможностей для реалізації здобутих знань та вмінь в результаті здобуття освіти для задоволення власних потреб, саморозвитку, а відтак економічного, соціального та культурного розвитку держави. Тому очевидним є те, що освітня функція держави є пріоритетом її внутрішньої та зовнішньої політики та головним напрямом розвитку.

Очевидно, що і сьогодні в умовах збройної агресії, яка має свої негативні наслідки: втрата життя та завдання значної шкоди здоров'ю громадян України, завдання значних руйнувань критичної інфраструктури, житлового та соціально-культурного фонду; значний відтік людського трудового та інтелектуального ресурсу країни та інші негативні наслідки, загострюється проблема великого відтоку молоді, яка виїжджає в більш безпечні країни для здобуття освіти, працевлаштування та соціалізації, що зумовлює необхідність вжиття всіх заходів, спрямованих на реформування системи створення безпечного, якісного та перспективного освітнього середовища в Україні, здатного підняти рівень освіти в Україні до стандартів Європейського Союзу, не втрачаючи свої національні здобутки в цій сфері.

Очевидним є той факт, що освітня функція держави належить до соціальної функції, тобто зумовлена необхідністю здобуття громадянами належного рівня освіти для реалізації отриманих знань та вмінь для забезпечення функціонування різних життєво необхідних сфер життя держави, а також для реалізації потенціалу людини з метою персонального розвитку та забезпечення гідних умов життя. Також безумовним є те, що освітня функція держави є базовою (основною), тобто становить базис формування та функціонування держави, який формується внаслідок здобуття належного рівня освіти громадян для виконання завдань та реалізації інших функцій держави – правозахисної, правоохоронної, фінансової, культурної та інших.

Сутність соціальної функції держави полягає в забезпеченні добробуту, захисті прав, свобод та інтересів своїх громадян, серед основних практичних напрямів реалізації державної соціальної функції доцільно виділити: соціальний захист, соціальну підтримку, соціальну інклюзію та боротьбу з дискримінацією, забезпечення правопорядку та безпеки, а також забезпечення розвитку освіти, культури та охорони здоров'я.

Одним з напрямів реалізації соціальної функції державою є розвиток освіти та забезпечення рівного доступу до неї громадян. Освіта у цьому контексті стає не лише механізмом соціальної інтеграції, адаптації до змін у суспільстві, але й джерелом економічного розвитку самого суспільства. За умов різкого майнового та соціального розшарування українського суспільства, саме освіта стає одним із небагатьох соціальних інститутів, здатних забезпечити громадянину активну участь у ринковій економіці. Треба зауважити, що реалізація освітньої функції держави була предметом дослідження низки вчених, які досліджують освіту передусім як форму соціальної інтеграції особистості в суспільстві [2; 3].

Вважаємо, що до основних заходів регулювання освіти як пряму реалізації державної соціальної функції треба віднести:

- 1) гарантування рівного доступу до якісної освіти для всіх громадян, незалежно від їхнього соціального походження, фінансового стану або фізичних можливостей. Це може включати в себе створення загальноосвітніх

шкіл, закладів профтехосвіти та університетів, навчання в яких доступне для всіх безкоштовно чи шляхом надання фінансової підтримки тим, хто не може собі дозволити оплату навчання;

2) забезпечення якості освіти для розвитку громадянських та професійних навичок шляхом встановлення стандартів, акредитації навчальних закладів та забезпечення наявності кваліфікованого науково-педагогічного та педагогічного персоналу. Держава може фінансувати також дослідницькі проекти та інновації в освіті з метою покращення методів та технологій навчання;

3) забезпечення підтримки інклюзивної освіти, що сприяє соціальній інтеграції та рівним можливостям дітей з інвалідністю та інших вразливих груп;

4) сприяння розвитку освітніх програм, які враховують різноманіття культур та мов у суспільстві, підвищенню кваліфікації громадян через програми професійної підготовки та навчання протягом життя задля кращого адаптування до змін на ринку праці.

Зрештою треба зазначити, що освітня функція держави полягає у забезпеченні доступу громадян до якісної освіти, формуванні умов для розвитку особистості, підготовці кваліфікованих кадрів та сприянні соціальної справедливості. Зміст освітньої функції держави полягає:

1) у гарантуванні права на освіту (держава встановлює правові норми, які закріплюють обов'язковість і доступність освіти, наприклад, безкоштовна шкільна освіта);

2) у фінансуванні освіти (забезпечення бюджетного фінансування шкіл, університетів, професійно-технічних закладів тощо);

3) у створенні та підтримці освітньої інфраструктури (будівництво та утримання навчальних закладів, оснащення їх сучасними матеріально-технічними ресурсами);

4) у належному публічному адмініструванні в галузі освіти, основними принципами якого є прозорість і відкритість, доступність інформації про рішення, бюджети, освітні програми, публічне обговорення змін у сфері освіти, підзвітність, внутрішній та зовнішній аудит та моніторингу результатів освітньої діяльності; ефективність і результативність, раціональне використання ресурсів, забезпечення громадського контролю у сфері освіти, дотримання прав і свобод учасників освітнього процесу, недискримінація і рівний доступ до освітніх послуг, забезпечення реалізації політики інклюзивної освіти.

Напрями поліпшення освітньої функції держави спрямовані на підвищення якості освіти, її доступності та відповідності сучасним викликам, а саме:

1) модернізація змісту освіти (оновлення навчальних програм відповідно до потреб ринку праці, цифрової трансформації та глобалізації, впровадження компетентнісного підходу в навчанні, розвиток критичного

мислення, медіаграмотності, екологічної свідомості);

2) професійний розвиток педагогів (підвищення кваліфікації вчителів та викладачів через регулярні тренінги, курси, сертифікації, стимулювання вчителів до інноваційної діяльності – гранти, премії, підвищення престижу професії педагога);

3) розвиток цифрової освіти (впровадження електронних освітніх платформ, цифрових підручників, онлайн-курсів, забезпечення доступу до інтернету та техніки в школах, особливо в сільській місцевості, навчання цифрової грамотності як учнів, так і вчителів);

4) інклюзивність та рівний доступ до освіти (створення умов для навчання дітей з особливими освітніми потребами, зменшення освітньої нерівності між міськими та сільськими районами, забезпечення стипендіями, соціальні програми підтримки малозабезпечених родин);

5) поліпшення управління та фінансування освіти (децентралізація управління освітою з чітким розподілом відповідальності, прозоре та ефективне використання бюджетних коштів, залучення приватного сектору, інвесторів, громадських організацій);

6) забезпечення зв'язку освіти з ринком праці (розвиток дуальної освіти, поєднання навчання з практикою, тісна співпраця закладів освіти з бізнесом, підприємствами, ІТ-сектором, моніторинг потреб економіки щодо професій і компетентностей);

7) підтримка наукових досліджень та інновацій (фінансування наукових установ і університетів, розвиток студентської та молодіжної науки, заохочення участі у міжнародних освітніх і наукових програмах). Ці напрями дозволяють не лише удосконалити систему освіти, а й зробити її інструментом сталого розвитку країни, соціальної мобільності та інтеграції в глобальний освітній простір [4].

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. (в ред. від 11.07.2023). *Офіційний вебсайт Верховної Ради України «Законодавство України»*. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.

2. Ніколаєнко С. М. Теоретико-методологічні основи управління інноваційним розвитком системи освіти України : монографія. Київ, 2008. 503 с.

3. Суспільне покликання філософії освіти у сучасних соціокультурних контекстах: монографія / за наук. ред. д-ра філос. наук, проф. М. Д. Култаєвої. Харків : Щедра садиба плюс, 2014. 386 с.

4. Магдаліна І. В. Сутність освітньої функції держави: філософсько-правовий вимір. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 5. С. 20-24. URL : http://www.lsej.org.ua/5_2025/5.pdf.